

ahvatlema

LEMBIT VABA

Pealkirjas nimetatud eesti verb on etümoloogide vaateväljas olnud rohkem kui kaks sajandit, kuid veenev tulemus on kummatigi jäänud saavutamata. Alljärgnevas sõnaloos uurin varasemaid etümoloogiaid ja esitan uue võimaliku päritoluseletuse.

ahvatlema kuulub teadupärast paljuliikmelisse sõnaperesse, millel on kolm tüvevarianti: kirjakeeles aktsepteeritud *ahvata-* ja *avata-* ning murdekeelne *ahata-*. „Eesti keele seletav sõnaraamat” (EKSS) ütleb, et *ahvatlema* on ’(kedagi kutsuvalt, erutavalt kuhugi või midagi tegema või tegutsema jne) meelitama, peibutama; kiusatusse viima, võrgutama’: *Reklaam peab ostjat ahvatlema. Noori ahvatlevad kauged maad ja mered. Mätastel punetavad pohlad lausa ahvatlesid korjama. Rikkus, au, võim teda ei ahvatle. Mees ahvatles sõbragi eksiteele, kuriteole. Näkineid ahvatlenud noormeest enda juurde. Ahvatles poisi ära, ajas tal pea segi. Püüdis vanapoissi iga-suguste võtetega abiellu ahvatleda. Samatüvelist ja -täenduslikku ahvatama saadab selles sõnaraamatus märgend HRV [harvaesinev]: see vihane püüe [peremehe surma kätte maksta] oligi nad nii kaugele soldatite järele ahvatanud* (E. Vilde). EKSS-is on ka *ahvatlema* variandid *avatlema* ja *avatelema* ning tuletised *ahvatlus* ’ahvatlemine; meelitus; kiusatus, võrgutus’, *ahvatus* ’ahvatlus’ ja *ahvatis* ’peibutusvahend, peibutis’.

ahvatlema ja sellega seotud *ahvatlev* ja *ahvatlus* kuuluvad „Eesti kirjakeele sagedussõnastiku” andmeil kümne tuhande sagedama lemma hulka (Kaalep, Muischnek 2002). Sünonüümsõnastik (SYS: sub *meelitama*¹) pakub *ahvatlema*, *ahvatama* ja *avatlema* teistsõnadeks *võrgutama*, *meelitama*, *kiusatusse viima*, *peibutama*, *hukutama* ({{kedagi} *patule*, *vargile hukutama*), *kiusama* (*kiusas patule*), *oma võrku tõmbama* (*püüdma*, *meelitama*, *võtma*), *oma mõrda tõmbama* (*püüdma*, *meelitama*, *võtma*), *oma lingu tõmbama* (*püüdma*, *meelitama*, *võtma*), *nagu magnet* (*magnetiga*) *ligi tõmbama*.

ahvatama, *ahvatlema* ja *avatlema* on võetud eesti luulekeele sõnastikku (vt Voll 1997: 6, 8). Aga *ahvatlema*-pere on ka kokaraamatute koostajate lemmik, kui uskuda valdkonna väljaannete pealkirju, nagu „Ahvatlevad aedviljatoidud”, „Ahvatlevad argiroad”, „Ahvatlevad kanaroad”, „Ahvatluste aasta. Maitsvad koogid kodusest köögist”.

ahvatlema vanas kirjakeeles ja uuemal ajal

Esimesed teated verbist *ahvatlema* pärinevad XVII sajandi esimesel poolel ilmunud **Heinrich Stahl** grammatikas sisalduvast eesti-saksa sõnastikust, tema kiriku-käsiraamatust „Käsi- ja koduraamat” („Hand- und Hausbuch”) ning jutlustekogust „Võhiku peegel” („Leyen Spiegel”): *locken / awwatellen / awwatellin / awwatelnut / awwatelma* (Stahl 1637: 87), *hawwatelnut* ’mõjutanud / *erregēt*’ (Stahl 1638: 228), *hawwaltut* ’meelitatud / *gelocket*’ (Stahl 1641: 339). **Heinrich Gösekeni** saksa-eesti sõnaraamatust leiame *hetzen / (reitzen / Menschen) awwatelma*, Kornen / [*inescare*] *awwatellema*, Locken / (*pellicere*) *awwatelma*, Lock Vogel / (*allectatrix*) *awwetell Lind* (Göseken 1660: 237, 264, 282, 449). **Salomo Heinrich Vestringi** sõnaraamat (Vestring 1998 [1710–1730]: 15, 23) esitab verbi kõik kolm tüvevarianti ja nendega seotud tuletisi: *Ahhatama* ’peibutama, meelitama / Locken’: *Temma ahhatas tedda libbeda kelega ärra*, *Ahwatama* ’peibutama, meelitama / locken’ Rev, *Ahwates* ’peibutussööt / Die Lock-Speise’ Reval, *awwatama* ’peibutama, meelitama / locken’, *awwatellema* ’välja meelitama / ablocken’, *awwatelleminne* ’väljameelitamine / Das ablocken’, *Awwatus* ’peibutussööt / Die Lock-Speise’ Rev. Vestringilt on **Anton Thor Helle** eesti-saksa sõnastikku (Helle 1732: 84, 88) võetud *ahwatama* ’peibutama, meelitama / locken’, *ahwates* ’peibutussööt / die Lock-Speise’, *awwatama* ’peibutama, meelitama / locken’, *awwatellema* ’välja meelitama / ablocken’, *awwatelleminne* ’väljameelitamine / das Ablocken’ ja *awwatus* ’peibutussööt / die Lock-Speise’. **August Wilhelm Hupeli** sõnaraamatus (Hupel 1780: 140, 145) on keelenäidetele lisatud levikumärgend: *Ahhatama* ’locken’ P, *ahwates* ’Lockspeise’ r., *awwatama* ’locken’ r., *awwatellema* ’ablocken’ r., *awwatelleminne* ’das Ablocken’ r., *awwatus* ’Lockspeise’ H.

Väga rikkalik sõnaperet käsitlev ainestik, mis peamiselt pärineb varasematest sõnaraamatutest, leidub **Ferdinand Johann Wiedemannil** (1869: 9, 11, 12, 62): *ahwatama* : *ahwatada*, *ahwaldama* : *ahwaldada* (P), *ahwatelema* ~ *ahwatlema* : *ahwatella* frekv, *ahatama* : *ahatada*, *ahatelema* ~ *ahatlema* : *ahatella*, *ahaldama* : *ahaldada*, *ahtlema* : *ahelda* ~ *ahtleda*, *awatama* : *awatada*, *awatelema* : *awatella*, *awatsema* : *awatseda* ’juurde või ligi meelitama, ära meelitama / anlocken, weglocken, abspenschtig machen’, *ahwates* : *ahwatese*, *ahwatlis* : *ahwatlise* (P), *ahwaldus* : *ahwalduse* (P), *ahatis* : *ahatise*, *ahatlis* : *ahatlise*, *ahaldus* : *ahalduse*, *awatus* : *awatuse* ’peibutussööt, hõrgutis / Lockspeise’.

„Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatusse” on sõnapere arvukatest häälikuvariantidest ja tuletistest jõudnud *ahwatama*, *ahvat[e]lema*, *ahvatis* ’[h]õrgutis, sööt’, *avat[e]lema*, *avateluga* ja *avatlus* (EÕS I: 6, 28). Sellest, samuti järgnevatest kirjakeele sõnavara esitavatest sõnaraamatutest on kõrvale jäänud *ahatama* ja sellega seotud tuletised.

Murdeesinemus

Ulatusliku levikuga tõuseb esile **ahvatlema** (*ahvatelema*), mis on registreeritud Kuu-salust, Lääne-Eesti saartelt (Jäm Ans Khk Jaa Muh Emm), Läänemaalt (LNg Mar Mär Vig Kse Var), Torist, Koselt, Viru-Jaagupist ja Tartu murdest (Puh Rõn): *ta olli ahvatlenu poissi üten minemä* Rõn. Teiste tüvevariantide levik on tagasihoidlikum või piirdub mõne üksiku murrakuga: **ahvatama** PJg Kei Rap Juu: *mis ta ahvatab 'teisi inimesi* Juu; **ahveldama** Tor Hls Krk; **(h)avatama** Kuu Vai: *havat 'tütrigu ärä* Kuu; **avat(e)lema** Emm Mär PJg VNg HJn JMd MMg; **aavatama, aavatelema** Ris: *aavatas 'luoma* [toiduga], *mis ta nüüd aavatleb teise kääst*; **aavöldama** Lei; **aavelteme** Krk Hel: *nakass tõist aavelteme* Hel; **ahatlema** Mus Kaa Krj VII Pöi Rei Var Khn: *mis nad miust ahatlõvad* Khn; **ahtlema** Tõs PJg: *poiss 'tahtis tüdrekud 'ahhelda* Tõs. (EMS; VMS)

Etümologiseerimislugu

ahvatlema etümoloogiat on uuritud pea kaks ja pool sajandit, kuid veenva tulemuseni ei ole siiski jõutud. Verbitüve konsonantismi varieeruvuse põhjused on jäänud vastuseta, sealjuures tüvevariant *ahata-* on jäänud käsitlustest hoopis kõrvale. Eesti verbi ja selletüvelisi tuletisi on kõrvutatud häälikuliselt sarnaste, kuid tähenduselt pigem mittehaakuvate soome noomenitega: ee *ahwates* 'peibutussööt' ~ sm *ahwatta* 'ahne, himukas' (Ganander 1 1937 [1786]: 9); *ahwatama* 'meelitama / verlocken', *ahwates* 'peibutussööt / Lockspeise', *awatelema* (← *ahwatama*) ~ sm *ahwatti* 'ahne, himukas / gefräßig' (Ahrens 1843: 113–114).

Soome etümoloogiasõnaraamatud (SKES 1: 6 sub *ahma*; SSA 1: 56 sub *ahvakas*) on seisukohal, et lms *ahva-* on *ahma-*tüve varane rööpkuju: sm *ahvatti, ahvatta, ahvattu, ahvakas, ahvakka* 'ablas, ahne; innukas, täis tahtmist (midagi teha); virk, töökas', *ahvata* 'ahnitseda, ahmida', *ahvaltaa* 'ahmata, ampsata', krj *ahvakko, ahvatta* 'ablas, ahne, innukas', *ahvastoa* 'ahnitseda, ahmida', vps *ahvak* 'ablas, ahne, innukas', ee *ahvatada, ahvatleda, avatada* 'meelitada, võrgutada', *ahvates, ahvatis* 'peibutussööt', Lõ *ahvitada* 'ahmata' ~ sm *ahma* 'ahm, kaljukass; õgard', *ahmakka, ahmatti* 'ahmija, õgard', *ahmata, ahmita* 'ahmida, õgida' jt.

Selline etümoloogiline käsitlus ei ole ootuspäraselt rahuldanud **Julius Mägistet** (EEW 1: 35–37 sub *ahvatama*), sest see ei võta arvesse kahtlusteta siia kuuluvaid tüvevariante *aha-* ja *ava-* (? < *ahva-*). Kui lähtuda oletusest, et algupärane tüvevariant on *ava-*, võiksid Mägiste arvates kõne alla tulla kaks alternatiivset seletust. Esiteks võib *ava-* esindada sõnaperet, kuhu kuuluvad *ava, avama* ja afektiivne tüvevariant *ahva-*, ent see pole semantiliselt usutav. Teiseks oletab ta, et *ava-ta-* algtäendus on '*millegi järele huvi, soovi äratama, esile kutsuma' < lms **havait-ta-* ← **havaiða-* (vrd sm *havaita* 'mürgata, tähele panna, näha', krj *havaičču-* id., lü *havaiššuda* 'ärgata, virguda'); seda etümoloogiat toetaks vene verbide *бyдúmb* 'äratama' ja *пpобyждámb* 'üles äratama, ergutama, esile kutsuma', *вoзбyждámb* 'äratama, esile kutsuma' analoogiline tähendusuhe. Mägiste käänulised etümoloogilised mõttekäigud on

kokkusurutult esitanud Alo Raun (1982: 2) „Eesti keele etümoloogilises teatmikus”, kus seisab *ahvatlema*, vrd *ahm* või *ava-*.

Osmo Nikkilä (1991: 4) on oletanud, et hüpoteetilisest algkujust **ahva* (? < **ašva-*) on lähtunud nii sm *ahvakka*, *ahvakas*, *ahvatti* jt ’ahne, himukas, ablas’, vps *ahvak* ’ahne, ablas’, ee *ahvatama*, *ahvitama* ’kugistama’ kui ka metateetilised sm *hapea*, *havea* ’ablas, ahne’, *havaltaa*, *haveltaa* ’ahne olla’ < **hava* ~ **hapa*.

Huno Rätsepa (1992: 373) arvates esindab *ahva-ta-* ’ahvatlema’ lihttüvede rühma, mis on keelde sügenenud tüvekonsonandi muutumisel: *ava-* ’avama’ – *au* ’hea nimi, austus’ – *au-k* ’ava, mulk’ – *ahva-ta-* ’ahvatlema’ – *ahm-a-* ’haarama’.

Eesti etümoloogiasõnaraamat (ETY) ütleb, et *ahvatlema* on läänemeresoome tüvi, mille vasted on sm mrd *ahvakas* ’ablas; innukas; usin, virk’, *ahvaltaa* ’ahmata’, krj *ahvakko* ’pealetükkiv; ablas; innukas’, vps *ahvak* ’ablas; innukas’.

ahvata- on laen vene murdekeelest

Oletan, et ee *ahvatlema* ja selle variandid on laen vene nimisõna *охота* Põhja- ja Loode-Venemaal (Arhangelsk, Murmansk (pomoori murre), Aunus (Olonets), Novgorod, Pihkva) ulatuslikult levinud murdelisest laenualusest *охота* [ofo-ta / afo-ta] ’tahtmine, soov, himu, lust (midagi teha), kalduvus, soodumus; jaht, jahindus’. Samatüvelised tuletised on näiteks *охотку* ’mõnuga, heameelega’, *охотчий*, *охотчий* ’millegi himuline, midagi tahtev’; vvn *охватливый*, *охотливый* ’innukas (midagi tegema)’, *охотимый*, *охватимый* ’valmis (midagi tegema), täis tahtmist (midagi teha)’, *охотникъ* ’innukas tegija, vabatahtlik (sõjaväes); jahimees’, *охотный* ’lõbus, lustlik, heasüdamlik; täis tahtmist (midagi teha); jahindus-’ (Podvysockij 1885: 114; Kulikovskij 1898: 76; Levičkin, Myznikov 2010: 771; Durov 2011: 282; SRJA 14: 84–86). Vene *охота*, millel on vasteid ka teistes slaavi keeltes, on tuletis verbist *хотѣть* ’tahtma, soovima, ihkama, ihaldama’. Jahti tähistava peitesõnana on *охота* tuntud kõigis idaslaavi keeltes (Preobraženskij 1: 571–572; Vasmer 3: 175; Šanskij 1971: 320).

Vene sõnasisene *xv* [hv ~ f], *ʋC* [fC] ja *ʃ* [f] on laenudes korvatud *hv*, *h* või *v*-ga, murdeomaselt või hilislaenudes ka *f*-iga, nagu *atsta-hvku*, *atsta-hku*, *atsta-vku*, *atstaafka* ’sõjaväest või töölt vabastamine’ < *омчавка*; *kahvtan*, *kahtan*, *kaftan* ’meeste pealiskuub jt’ < *кафтán*, *kohvta*, *kohta*, *kofta* ’naiste sitsjakk jt’ < *кóфта*; *lahvka*, *la(a)vka*, *lahk* : *lahka*, *laafka* ’müügilett, kauplusauto’ < *лávka*; *lohvka*, *loohka*, *loovka* ’lõtv, lobe jt’ < *лóвкий*, *лóвко*; *ahvo-trnik* ’jahimees’ < *ахвóтник*; *prahvka*, *praavkakõnõ* ’tõend’ < *спрávка*; *prohvus*, *prohuss* ’sibi jt’ < *прохвóст*; *puhvai-ka*, *vuhvai-ka*, *puhaika*, *vuvai-ka* ’vatijope’ < *фyфáйka* (näited allikast Must 2000). *ahvata*-tüves tulevad esile asendused *hv* ~ *h* ~ *v*.

Eesti keele vene laene iseloomustab rõhutu silbi *o* kohanemisel suur kirevus, mis suuresti on põhjustatud tõigast, et Eestiga piirnev Pihkva murre esindab siirdeala, kus *o* ~ *a*. Märgatav hulk vene laene on kohanenud üksnes *a*-lisel kujul (vt ka Must 2000: 520–521). Eesti häälikusüsteemiga hästi kohanenud laensõnades on pearõhk ootuspäraselt nihkunud 1. silbile ning järgsilbi rõhuline *o* on valdavalt korvatud *a*-ga

(vt ka Must 2000: 522), nagu on toimunud ka vaadeldavas laentüves *ahvata-ma*, *avata-*, *ahata-*. Soome etümoloogiasõnaraamatutes tsiteeritakse eesti näidete hulgas Wiedemanni (1869: 12) järgi ka *ahvitama* (d) = *ahmama*, kuid etümoloogiliselt see siia siiski ei kuulu, vaid on seotud *ahma*-perega.

Mitteetümoloogiline *h-* esineb Stahli tekstide sõnakujudes *hawwatelnut* ja *hawwaltut* ning Kuusalust kirja pandud teates *havatama*. Seda oletust toetavad analoogilised näited Stahli keelekasutuses, nagu *hagkanat* 'aganad', *hajama* 'ajama', *hamo* 'ammu', *hexijat* 'eksijad', *huppotap* 'uputab' (vt Habicht jt 2015; sekundaarse *h-*ga lisa-näiteid Kuusalu murdekeelest vt Must 1987: 87).

Laentüvi *ahvata-* ~ *avata-* ~ *ahata-* 'tahtmine, soov, himu, lust (midagi teha)' on kohanenud rohkearvuliste *ta*-liiteliste verbidega kausatiivses tähenduses 'tahtmine, soov kedagi kutsuvalt mõjutada midagi tegema'. Samatähenduslik on produktiivse frekventatiivliitega *-(e)le-* edasituletis *ahvat(e)lema* ~ *avat(e)lema* ~ *ahatlema*.

Rööplaenud läänemeresoome põhjarühma keeltes

Vene murdesõna *охвѣта* ja selle tuletis *охвѣтник* [ofo-tnik / afo-tnik] 'huviline, harrastaja, vabatahtlik (sõjaväeteenistuses), jahimees' on rööplaenuna registree-ritud vadjast ja kõigist läänemeresoome põhjarühma keeltest: vdj *oxfotta*, *offotta* 'jaht', *offotnikka*, *ohvõtnikk* 'jahimees, (millegi kirglik või innukas) harrastaja, smI *ohvatniekka*, *ohvotniekka* 'täis tahtmist (midagi teha)', *ohvoitniekka* 'salakaval, leidlik, himukas': *Olin ennen ohvatniekka*, / *Olin ahma ampumahan*, / *Pyysin pyitä suuret joukot*, / *Kaasin karhuja katala* [Olin enne jahimees, / Olin ahne jahtima, / püüdsin püüsid suure hulga, / tapsin karusid (ma) nurjatu] (SKVR IV₃ 3481, Koprina, [Kesk-Inkeri]), is *ohvadnikka* 'täis tahtmist (midagi teha)', krjP *ohvotniikka*, *offotniikka* 'ahne, himukas', *of(f)otniikka* 'jahimees', krjA *ofotniikku*, *ofotniiekkku* 'täis tahtmist (midagi teha), innukas; harrastaja, lü *ofot* 'tahtmine, himu', *ofotniik*, *ofotniikku* 'täis tahtmist (midagi teha); jahimees', vps *affat* : *affatan*, *ofot* 'tahtmine, soov, pürgimine', *affatniik*, *ohvotnik* 'huviline, harrastaja, tahtja', *affatía* 'soovida, tahta, himustada' (Mikkola 1894: 69–70, 148; Kujola 1944: 278; SKES 2: 420; ZM 1972: 20; Makarov 1990: 240; SSA 2: 260; VOT).

Vene *o* püsimine 1. rõhutus silbis (smI *ohvatniekka* jt) viitab põhjavene murde-keele (sh pomoori murdekeele) uususele. Sm mrd (pms ida- ja Pohjanmaa murded) *ahvatta*, *ahvattu*, *ahvatti*, *ahvatto* 'ablas, ahne, valmis (midagi tegema), täis tahtmist (midagi teha); virk, agar / ahne, halukas, hanakka, kova; ahkerä' (SMS) on pärit samast vene laenualusest, kuid semantiliselt põimunud *ahma*-perega: *ahmatti* 'söö-mar, söödik, ahnepäits, õgard', *ahmakka* 'ahne' jt.

Kokkuvõtvalt

Esitatud vene etümoloogia loob võimaluse raskusteta mõista ja põhjendada eesti verbitüve konsonantismi varieeruvust. Semantilisel haakub *ahvatlema* veenvamalt proponeeritud laenualusega kui *ahmama-ahmima*-perega.

LÜHENDID

Anseküla; (**d**) = Tartu ja Võru murre, ka lõunaeesti kirjakeel [lühend Wiedemanni sõnaraamatus]; **ee** = eesti keel; **Emmaste**; **frekv** = frekventatiiv; **H** = Harjumaa, Harjumaa murre [lühend Hupeli sõnaraamatus]; **Helme**; **HJn** = Harju-Jaani; **Hls** = Halliste; **is** = isuri keel; **Jaani**; **JMd** = Järva-Madise; **Juuru**; **Jämaja**; **Kaarma**; **Keila**; **Khk** = Kihelkonna; **Khn** = Kihnu; **Krj** = Karja; **krj** = karjala keel; **krjA** = aunusekarjala keel; **krjP** = päriskarjala keel; **Krk** = Karksi; **Kse** = Karuse; **Kuusalu** (rannikumurre); **Leivu**; **lms** = läänemeresoome algkeel, läänemeresoome keeled; **LNg** = Lääne-Nigula; **Lõ** = lõunaeesti murdekeel; **lü** = lüüdi keel; **Martna**; **MMg** = Maarja-Magdaleena; **mrd** = murdekeel, murdesõna; **Muhu**; **Mustjala**; **Märjamaa**; **P** = Pärnumaa põhjaeestiline osa [lühend Hupeli ja Wiedemanni sõnaraamatutes]; **PJg** = Pärnu-Jaagupi; **Puhja**; **Põide**; **r.** = põhjaeesti murre [lühend Hupeli sõnaraamatus]; **Rapla**; **Reigi**; **Rev** = Reval [lühend Vestringi sõnaraamatus]; **Risti**; **Rõngu**; **sm** = soome keel; **smI** = soome idamurded; **Tori**; **Tõstamaa**; **Vaivara**; **Varbla**; **vdj** = vadja keel; **Vigala**; **VII** = Valjala; **VNg** = Viru-Nigula; **vps** = vepsa keel, **vnv** = vanavene keel.

VEEBIVARAD

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. <https://www.eki.ee/dict/ekss/>

EMS = Eesti murrete sõnaraamat. <https://www.eki.ee/dict/ems/>

ETY = Eesti etümoloogiasõnaraamat. <https://www.eki.ee/dict/ety/>

SKVR = Karjalaisten, inkeriläisten ja suomalaisten kansanrunojen verkkopalvelu. <https://aineistot.finlit.fi/exist/apps/skvr/index.html>

SMS = Suomen murteiden sanakirja. <http://kaino.kotus.fi/sms>

SYS = Asta Õim, Sünonüümisõnastik. <https://arhiiv.eki.ee/dict/sys/sys.html>

VMS = Väike murdesõnastik I–II. <http://www.eki.ee/dict/vms/>

VOT = Vadja keele sõnaraamat. <https://arhiiv.eki.ee/dict/vadja>

KIRJANDUS

Ahrens, Eduard 1843. Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. Erster Theil. Formenlehre. Reval: Heinrich Laakmann.

Durov 2011 = Иван Матвеевич Дуров, Словарь живого поморского языка в его бытовом и этнографическом применении. Петрозаводск: Карельский научный центр РАН.

EEW 1 = Julius Mägiste, Estnisches etymologisches Wörterbuch. Kd 1. a–hermes. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft, 2000.

EÕS I = Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. Kd I. A–M. (Eesti Kirjanduse Seltsi keeleteoimkonna toimetused 5.) Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, 1925.

- Ganander, Christfrid 1937 [1786].** Nytt Finskt Lexicon. Kd 1. (Tutkimuslaitos „Suomen suvun” julkaisuja 2.) Porvoo–Helsinki: WSOY. [Faksiimiletrükk.]
- Göseken, Heinrich 1660.** Manuctio ad Linguam Oesthonicam. Anführung zur Öhstnischen Sprache. Reval: Adolph Simon.
- Habicht, Külli; Penjam, Pille; Prillop, Külli 2015.** Heinrich Stahli tekstide sõnastik. Toim Valve-Liivi Kingisepp. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Helle, Anton Thor 1732.** Kurtzgefaßte Anweisung Zur Ehstnischen Sprache, in welcher mitgetheilet werden I. Eine Grammatica. II. Ein Vocabularivm. III. Proverbia. IV. Ænigmata. V. Colloquia. Halle: Stephan Orban.
- Hupel, August Wilhelm 1780.** Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte den revalischen und den dörptschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch. Riga–Leipzig: Johann Friedrich Hartknoch.
- Kaalep, Heiki-Jaan; Muischnek, Kadri 2002.** Eesti kirjakeele sagedussõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kujola, Juho (toim) 1944.** Lyydiläismurteiden sanakirja. Ainekset keränneet Kai Donner, Jalo Kalima, Lauri Kettunen, Juho Kujola, Heikki Ojansuu, Elvi Pakarinen, Y. H. Toivonen ja E. A. Tunkelo. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae IX.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kulikovskij 1898 =** Герман Куликовский, Словарь областного олонцкого наречия в его бытовом и этнографическом применении. Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ.
- Levičkin, Myznikov 2010 =** Александр Николаевич Левичкин, Сергей Алексеевич Мызников, Новгородский областной словарь. Санкт-Петербург: Наука.
- Makarov 1990 =** Григорий Николаевич Макаров, Словарь карельского языка (ливвиковский диалект). Петрозаводск: Карелия.
- Mikkola, Jooseppi Julius 1894.** Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen. Kd 1, Slavische Lehnwörter in den westfinnischen Sprachen. Helsingfors: Druckerei der finnischen Litteraturgesellschaft.
- Must, Mari 1987.** Kirderannikumurre. Häälikuline ja grammatiline ülevaade. Tallinn: Valgus.
- Must, Mari 2000.** Vene laensõnad eesti murretes. Toim Lembit Vaba. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Nikkilä, Osmo 1991.** Auf den Spuren des Pferdes. Ist ostseefinnisch *hepo* doch ein germanisches Lehnwort? – Ural-altaische Jahrbücher. Neue Folge. Kd 10. Wiesbaden: Harrasowitz, lk 1–7.
- Podvysockij 1885 =** Александр Подвысоцкий, Словарь областного архангельского наречия в его бытовом и этнографическом применении. Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ.
- Preobraženskij 1 =** Александр Преображенский, Этимологический словарь русского языка. I том. А–О. Москва: Типография Г. Лиснера и Д. Совко, 1910–1914.
- Raun, Alo 1982.** Eesti keele etümoloogiline teatmik. Rooma–Toronto: Maarjamaa.
- Rätsep, Huno 1992.** Uute lihttüvede saamise viisidest eesti sõnavaras. – Festschrift für Károly Rédei zum 60. Geburtstag. Emlékkönyv Rédei Károly 60. születésnapjára. (Studia Uralica 6.) Wien–Budapest: Institut für Finno-Ugristik der Universität Wien, MTA Nyelvtudományi Intézet, lk 371–375.

- SKES** = Yrjö H. Toivonen, Erkki Itkonen, Aulis J. Joki, Reino Peltola, Suomen kielen etymologinen sanakirja. Kd 1–7. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII. Tutkimuslaitos „Suomen suvun” julkaisuja III.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1955–1981.
- SRJA 14** = Словарь русского языка XI–XVII вв. Вып. 14. Отравы–Персона. Москва: Наука, 1988.
- SSA** = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. Kd 1–3. Peatoim Erkki Itkonen, Ulla-Maija Kulonen. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 1992–2000.
- Stahl, Heinrich 1637**. *Anführung zu der Esthnischen Sprach, auff Wolgemeinten Rath, vnd Bittliches Ersuchen*. Revall: Chr. Reusner.
- Stahl, Heinrich 1638**. *Hand- vnd Haußbuches für das Fürstenthumb Esthen in Liffland. Dritter Theil*. Revall: Chr. Reusners Sel. Nachgelassener Widwen Drückerey.
- Stahl, Heinrich 1641**. *Leyen Spiegel*. [Winter Theil.] Revall: Heinrich Westphal.
- Šanskij 1971** = Николай Максимович Шанский, *Краткий этимологический словарь русского языка*. Москва: Просвещение.
- ZM 1972** = Мария Ивановна Зайцева, Мария Ивановна Муллонен, *Словарь вепского языка*. Ленинград: Наука.
- Vasmer 3** = Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*. III том. Муза–Сят. 4-е изд. Перевод с немецкого и дополнения академика РАН О. Н. Трубачева. Москва: Астрель, АСТ, 2004.
- Vestring, Salomo Heinrich 1998 [1710–1730]**. *Lexicon Esthonicum Germanicum*. Toim Ellen Kaldjärv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Voll, Eda 1997**. *Eesti luulekeelee sõnastik. Kaunim osa emakeelest*. Tallinn: Eesti Luuleliit.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1869**. *Estnisch-deutsches Wörterbuch*. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.

Lembit Vaba (sünd 1945), PhD, Läti Teaduste Akadeemia välisliige,
phorest45@gmail.com

ahvatlema

Keywords: Estonian vocabulary, Finnic languages, etymology, loanwords

The Estonian verb *ahvatlema* ‘to entice, to lure; to tempt, to seduce’ has been a subject of etymological research for over two centuries, yet no convincing explanation of its origin has been reached. In this word study, I propose a new etymology. *ahvatlema* belongs to a large word family with three stem variants: the standard-language *ahvata-* and *avata-*, and the dialectal *ahata-*. Previous etymological treatments of the verb stem have failed to account for the variation in the stem consonants, while the variant *ahata-* has been excluded from consideration altogether. The Estonian verb and its derivatives have been compared with phonologically similar but semantically

mostly unconnected stems from the northern Finnic languages, e.g. Finnish *ahvatti*, *ahvatta*, *ahvattu*, *ahvakas*, *ahvakka* ‘greedy, ravenous; eager, keen (to do something); diligent, industrious’, Karelian *ahvakko*, *ahvatta*, and Veps *ahvak* ‘greedy, ravenous, eager’.

I propose that *ahvatlema* and its variants are borrowings from the dialectal form *охв́о́ма* [ofo-ta / afo-ta] of the Russian noun *охóма*, widespread in northern and north-western Russia, meaning ‘wish, desire, longing, will (to do something), inclination, propensity; hunting’. In loanwords, Russian internal *xв* [hv ~ f], *вC* [fC], and *ф* [f] have been replaced with *hv*, *h*, or *v*, and in later borrowings also with *f*; the stem *ahvata-* reflects the variants *hv* ~ *h* ~ *v*. The primary stress has, as expected, shifted to the first syllable, and the stressed *o* in the following syllable has been replaced by *a*. The borrowed stem has been adapted to Estonian *-ta* verbs with the causative meaning ‘a wish or desire to induce or encourage someone to do something’. The further derivative *ahvat(e)lema* ~ *avat(e)lema* ~ *ahatlema*, formed with the productive frequentative suffix *-(e)le-*, carries the same meaning.

The Russian dialectal form *охв́о́ма* and its derivative *охвóтник* ‘enthusiast, amateur, volunteer (in military service), hunter’ have been recorded as parallel loanwords in all northern Finnic languages. The Russian etymology makes it possible to explain straightforwardly the consonantal variation in the Estonian verb stem. Semantically, *ahvatlema* corresponds far more convincingly to the proposed loan source than to the *ahmama*–*ahmima* word family.

Lembit Vaba (b. 1945), PhD, Foreign Member of the Latvian Academy of Sciences, phorest45@gmail.com